

Urban Vovk
Med ja in ne

Albert Camus: IZBRANI ESEJI

Prevedla Alenka Moder Saje, spremna beseda Jan Jona Javoršek.
Cankarjeva založba, Ljubljana 1998 (Zbirka Najst)

"Med ogabnimi flandrijskimi vojnamo so holandski slikarji mogoče še lahko slikali peteline na dvorišču. Ravno tako smo že pozabili na stoletno vojno, molitve šlezijjskih mistikov pa še prebivajo v kakšnih srcih," piše Albert Camus v eseju *Mandljevci* iz leta 1940. "Danes pa so se reči spremenile, slikar in menih sta mobilizirana: solidarni smo s svetom." In težko bi v Camusevih spisih našel mesto, ki še bolj neposredno umešča besedo za besedo v samo osrčje njegove življenske filozofije in estetike, stilizirane ironije, pa tudi zanj tako značilne mediteranske lirične senzibilitete, saj svoj razmislek nadaljuje s spominom na vetrovom in dežju kljubujoče cvetenje mandljevcev v Alžiru, z metaforo za moč značaja, krepost, ki jo je najdosledneje povzdigoval v svojem celotnem življenjskem ustvarjalnem opusu. Tedaj (ko je nastajal navedeni esej) je imel sedemindvajsetletni Camus že dokončan roman, ta mu bo pozneje prinesel svetovno literarno slavo, *Tujec* (L'Étranger), za seboj pa je imel med drugim že tudi kratko članstvo v komunistični partiji v letih od 1935 do 1937, to pa je obenem zanj tudi čas nastajanja dveh knjig liričnih esejev: *Obe plati* (L'Envers et l'Endroit) in *Svatba* (Noces). Omenjeni knjigi sta, poleg poznejših,

večinoma refleksivno prodornejših esejev, zbranih v knjigi *Poletje* (L'Été, 1954) – iz nje so tudi citirani *Mandljevci* – predstavljeni v pričujočem izboru, zato je povsem na mestu, da temu njegovemu sicer kratkemu, pa vendar zelo intenzivnemu obdobju, "mlademu Camusu", namenim osrednje zanimanje – nikakor ne zaradi izpostavljanja zunanjih, morebitnih časovno ujemajočih se kontingenc, temveč le z namenom poudariti najznačilnejše avtorjeve karakterne poteze, ki se kažejo tako v liričnih opisih in intimnih svetovnonazorskih razmislekih kot tudi v njegovem dejavnejšem ukvarjanju z družbeno-aktualnimi temami ter v filozofskih in političnih stališčih.

Knjižni izid *Zbranih esejev* pomeni za nakazani razmislek nedvomno edinstven izziv, saj, kot rečeno, povzema predvsem zgodnejše vsebinske poudarke in osnutke Camuseve nadaljnje refleksije, ki se je temeljiteje in precizneje izrazila v znamenitih esejih *Mit o Sizifu* (Le mythe de Sisyphe, 1942) in *Uporni človek* (L'homme révolté, 1951). Ko pravim edinstven izziv, imam pri tem v mislih predvsem dvojje: karakteristike zgodnje Camuseve misli, v kateri so v marsičem (celo dobesečno) že prepoznavna njegova zrelejša stališča in poznejše pojmovne umestitve – pa tudi širino njegovega ustvarjalnega zanimanja, ki se je najpopolneje in najbolj zgoščeno izrazilo prav v zgodnjih esejih. Čeprav avtor v svojem epohalnem uvodu, ki je bil dodan ob ponatisu *Obeh plati*, opozarja na nerodnosti, zaradi katerih je dolgo zavračal ponatis, se ob tem ni mogel izogniti priznanju velike izpovedne vrednosti, ki jo ima zanj ta knjiga.

Le redkokdaj se je človeška misel izrazila z besedami, ki bi bolje odsevale življenjsko silo in hkrati občutljiveje tematizirale najintimnejše bivanjske situacije. Ob tej ugotovitvi spet ne morem mimo vrednot oziroma vrlin duha, ki jih je Camus najbolj cenil, a jih obenem tudi pojmovno dovolj preciziral, da kljub razmeroma enostavnemu izpovednemu jeziku (v katerem se je Camus tudi sicer najraje izražal, podobno kot njegov veliki vzornik André Gide) dopuščajo le malo možnosti za šušmarjenje: *Zvestoba* (sebi, naravi, življenju), *ljubezen* ("Ker je namreč samo smola, če nisi ljubljen: in nesreča, če ne ljubiš." – *Vrnitev v Tipaso*, *Poletje*) *preprostost*, *dostojanstvo*, *solidarnost* ter nekoliko kompleksnejši *upor* in *poznavanje svojih meja* (*meja* – la limite, la frontière – je pravzaprav pojem, ki v Camusevo mišljenje vstopa posledično, saj so zanj vrednote, po grškem zgledu, predhodne in ne nasledek kakega delovanja – od tod meja, za katere vseskoz

vemo in ki jih je sicer moč prečiti, a ne nekaznovano), ki zasedeta osrednje mesto v poznejši fazi, *Upornem človeku*. Zlasti ob zavezanosti *zvestobi* – la *fidélité* – je treba dodatno poudariti, da nikakor ne gre za katero izmed oblik ideološke ali politične zasvojenosti, temveč tisto, za kar bom namenoma uporabil dokaj pavšalen izraz *srčnost duha*. To njegovo karakteristiko gre povezovati z marsikatero od biografskih epizod, saj je bil Camus znan kot izredno (samo)dosleden mislec, ki je le redko, in še takrat z javnim priznanjem zmote, opuščal svoja stališča.

Dvaindvajsetletni Camus je v pismu svojemu profesorju in velikemu prijatelju Jeanu Grenieru, ki mu je med drugim posvetil *Obe plati, Puščavo* (iz *Svatbe*) ter *Upornega človeka*, pred vpisom v Partijo prisegal, "da nikoli ne bo privolil, da bi med življenje in človeka postavil katero izmed knjig *Kapitala*". *Med ja in ne*, med življenjem in doktrino, Camus brez oklevanja izbere življenje in že po dveh letih zaradi spremenjene partijske politike do alžirskega vprašanja iz KP tudi izstopi. Še bolj znana je zgodba o njegovem zbližanju in razhodu z Jeanom-Paulom Sartrom in s celotno francosko levičarsko intelektualno sceno po izidu *Upornega človeka*, v katerem je pod vtisom vojne izkušnje ter z mislijo upora in notranje meje dopolnil nekatera stališča t. i. filozofije absurda ter predvsem tudi jasno izrazil svoja pacifistična (reformistična) stališča, za nameček pa pozneje (leta 1957) še *sprejel* podeljeno Nobelovo nagrado. O tem, kako zelo je Sartre pred njunim razhodom cenil Camusa, priča, da je v intervjuju, ki ga je dal v *Združenih državah* leta 1945, na vprašanje, kakšna je prihodnost francoske literature, odgovoril, da je naslednji veliki pisatelj prihodnosti Camus. Razlogi za njun razhod so bili predvsem politični in ne literarni, čeprav se zdi, da je tudi Sartre obe ravni dovolj dobro ločil – sicer v teoretski luči, pa vendar. Ko v svojem eseu o Camusevem *Tujcu* obravnava stavek iz *Mita o Sifzu* ("Občutek absurdnega pa še ni pojem absurdnega."), pri tem ugotavlja, da nam *Mit* podaja pojem, *Tujec* pa nam sugerira občutek. Kakor koli že, Sartrovemu *med ja in ne* bi se dalo marsikaj očitati, denimo njegov odgovor na vprašanje, ali bi živel pod komunističnim režimom ali ne: "Ne, za druge je v redu, zame ne." Za Camusa lahko rečemo, da so njegova politična stališča (ne glede na nekatere nerodnosti in naivnosti), daleč od političnega esteticizma in oportunitizma, odsev družbeno odgovorne in polnokrvne javne osebnosti. "Skoraj zmeraj je bil moj upor, mislim,

da lahko to rečem, ne da bi lagal, upor v imenu vseh in da bi bilo življenje vseh privzdignjeno v svetlobo." (*Uvod v Obe plati*)

V liričnem eseju *Ljubezen do življenja (Obe plati)* Camus morda najjasneje tematizira naslednji *leitmotiv* svoje filozofsko emocionalne refleksije: "Ni ljubezni do življenja brez obupa nad življenjem." V sredozemski pokrajini, *uničeni od sonca*, uzre svet, ki ga ne preseneti s tem, da je *narejen po meri človeka*, ampak s tem, da se pred njim zapira. Jezik te pokrajine ne odgovarja na njegova vprašanja, ampak jih prikazuje kot nesmiselna. "Ta svet me izničuje. Me odnaša na konec. Zanikuje brez jeze." (*Puščava, Svatba*) *Na dnu vse lepote leži nekaj nečloveškega*, povzema svoje občutke in razpoloženja v *Mitu*. Camusu, ki v svojem občutenju zanika transcendenco, lepota nič ne obljublja, kaže se mu kot tuja, enako intenzivno, kot doživlja lepoto sredozemske pokrajine, sonca in morja – okusi Nič, saj se pred njimi zave svoje končnosti v tem svetu, neizpolnjenega kopnenja po racionalnosti in jasnosti, do katerega ostaja lepota sveta brezbrizna in nema. Njuno srečanje je absurdno.

Je kaj čudnega, če na zemlji najdeš povezanost, ki si jo je želel Plotin? Enotnost se tukaj izraža s soncem in morjem ... Vem, da ni nadčloveške sreče, da ni večnosti zunaj kroga dni. Te nepomembne in pomembne dobrine, te relativne resnice me edine ganejo. Za druge, "idealne", nimam dovolj duše, da bi jih razumel. Pa ne zato, ker bi se moral sprenevedati, vendar res ne najdem smisla v sreči angelov. Samo to vem, da bo nebo trajalo dlje od mene. In čemu naj rečem večnost, če ne tistemu, kar se bo nadaljevalo po moji smrti?

Nadvse pomembno mesto iz *Poletja v Alžiru (Svatba)* sem izvzel tudi zato, ker želim že začeto temo o *neznosnosti lepote* v Camusevi misli nadaljevati in končati z razmislekom o njegovem odnosu do neoplatonizma, o tem, koliko je njegova misel, izražena v zgodnjih esejih in tudi pozneje, plod sočasnega filozofskega ukvarjanja. Camus namreč leta 1936 (v letu, ko dokonča *Obe plati* in začne pisati *Svatbo*) diplomira z nalogo *Krščanska metafizika in neoplatonizem* (posamezne teme te naloge so vključene tudi v *Upornega človeka*) in zlasti vpliv tega je, posebno v njegovem pisanju iz tega obdobja, občuten. Mladi Camus razvije filozofsko misel in zlasti

estetiko, v katerih se jasno prepozna Plotinova percepcija: estetski čut, izpovedan v hvalnicah soncu in svetlobi, polarizacija svetlobe in teme kot končnih robov vmesnega prehajanja, umetniško delo kot delo duše, med *temačnimi silami in svetlobo, med ja in ne*. Camus precej pozneje na nekem mestu (v *Uganki*, 1950; *Poletje*) piše: "Daleč od Pariza pa smo se naučili, da imamo svetlobo v hrbet, da se moramo obrniti in odvreči okove, da ji lahko pogledamo v obraz, in da je naša naloga, preden umremo, da iščemo po vseh besedah, da ji najdemo ime." S percepcijo svetlobe, ki je nad vsemi poimenovanji in kateri se bolj približamo z molkom, se Camus znova približa svojim zgodnjim esejističnim zastavkom in študijskim temam. Nasploh zanj velja, da metafizično konstrukcijo sicer zavrača, prav tako seveda sonce kot metaforo v *platonističnem* in *neoplatonističnem* smislu, vendar so podobnosti evidentne. Zelo pavšalno rečeno, je Camus, zlasti v zgodnji fazi svojega estetskega razvoja, v marsičem neoplatonist minus transcendenca oziroma sekulariziran neoplatonist, "raztrgan med ja in ne, med poldnevom in polnočjo", "za boljše življenje (in ne za drugo življenje)".

Izbranim esejem, ki so, razen peščice revialnih in časopisnih prevodov starega datuma, prvič preneseni v naš jezik (in bi vsaj po lirično izpovedni plati zahtevali vsaj še eno dodatno obravnavo) se bo v začetku prihodnjega leta pridružil (pri založbi Nova revija) še prevod Camusevega zadnjega, zaradi nenadne smrti nedokončanega ter obenem njegovega najbolj avtobiografskega, romana *Prvi človek* (*Le premier homme*).

K temu ob rob naj dodam še tri dodatne razloge, zakaj še *vedno* Camus:

1. Ker bi bili brez njegovega vpliva drugačni tudi filmi Krzysztofa Kieślowskega.
2. Ker je o svojem odraščanju sredi revščine in v nepismeni družini vedno govoril s ponosom in dostojanstvom in se od svojega izvora nikdar ni distanciral. Raje se je izogibal *oznakam* kot sta filozof in eksistencialist.
3. Ker je, ne nazadnje, v *Kugi* ustvaril enega najduhoviteje zamišljenih romanesknih likov: občinskega uradnika Granda, ki nenehno izpopolnjuje prvi stavek svoje knjige, ki *mora biti perfektna*. "Cele večere, po cele tedne okoli ene same besede ... ali včasih okoli ene same vezne besede."

"Kako gre amazonki?" je dostikrat vprašal Tarrou. In Grand mu je z resnim nasmeškom odgovarjal zmeraj isto: "Jaha, jaha." Nekega večera pa je Grand povedal, da je dokončno opustil pridevnik "elegantna" in da je svojo amazonko zdaj označil za "sloko". "To je bolj otipljivo," je dodal. Nekoč drugič je svojima poslušalcema prebral stavek, ki se je zdaj glasil takole: "Nekega lepega majskega jutra se je sloka amazonka, jahajoč prekrasno aležansko kobilu, sprehajala po cvetočih alejah Boulonskega gozda."